

(Фонд Слободан Јовановић, 9.5.2011)

У јавном мњењу Србије данас преовлађује сагласје између лошег живота и добре европске идеје. Парадокс овакве врсте препознатљив је у друштвима у којима постоји нека идеолошка доминанта. Данас у Србији то је идеја њеног „европског пута“, тј. безусловног кретања ка пуноправном чланству у Европској унији.

Таква идеја претворена је у званичну државну идеологију, која се грађанству намеће у једном фронталном процесу креирања јавног мњења. Али сâмо настојање одређеног политичког поретка да свом јавном мњењу наметне неки свеобухватни „поглед на свет“ није довољно за стварање званичне државне идеологије. За тако нешто неопходно је постојање крајње разлике између идеје и стварности. Таква разлика, која се реално претвара у сталну напетост, чини не само легитимним него и трајним напоре јавних делатника поретка да у стварном животу дејствују у име велике идеје. Са њиховог становишта, а они су носиоци званичне идеологије, ова структурна разлика између идеје и стварности представља разлог постојања њихове мисије и, узгред, њиховог политичког положаја. Стога се та разлика за њих претвара у сагласје.

У овом чланку изложићемо карактеристике официјелног идеолошког деловања на примеру „европског пута“ Србије.

Први проблем: златно доба европске интеграције је прошло

Европска интеграција је најзначајнија реалност послератне Европе. У току вишедеценијског процеса приближавања држава и обједињавања доброг дела њихових функција, земље западне Европе - најпре њих шест, па девет, потом дванаест и на крају петнаест - оствариле су значајне добитке. Обезбедиле су трајан мир међу собом, створиле заједничко тржиште, оствариле растући стандард становништва, омогућиле својим грађанима слободну комуникацију не само у економском већ и у сваком другом погледу, постигле као целина (Европска економска заједница, ЕЕЗ) завидан углед у свету. Додатни доказ овог општег успеха представља и чињеница да је после распада социјалистичког блока и Варшавског пакта десет држава из овог круга одмах истакло

своју проевропску кандидатуру.

Пројекат (западно)европске интеграције постао је почетком деведесетих година прошлог века паневропски пројекат, а Европска унија све више се идентификовала са Европом. Петнаестак година касније, средином прве деценије овог века постало је јасно да је овакав пројекат дошао до свог краја иако није довршен. Најјача симболика овог неуспеха садржана је у одбацивању документа који је већ у свом наслову - Уговор о уставу Европе - садржавао паневропску есхатологију планираног кретања.

Шта се догодило у овом међувремену? Под притиском општих промена у свету, у складу са тим и промена опште слике света, Европска економска заједница нашла се пред изазовима стратешког политичког деловања. Да би постала меродаван учесник у међународним односима, она је морала да прерасте у политичку унију. Тај императив времена налагао је промене и у унутрашњој интеграцији и у међународном деловању.

Од тржишно интегрисане заједнице држава и народа ЕЕЗ је требало да се окрене ка политички интегрисаној заједници како према унутра тако и према споља. Да би остварила тај циљ, она је морала у унутрашњим односима да изврши обједињавање послова у полицијској и правосудној сфери, што јој је само делимично успело. У спољним односима, пак, морала је да обједини послове у дипломатској, безбедносној и одбрамбеној сфери, што јој уопште није успело. Без обзира на овако половичне или крајње скромне резултате, међутим, сада већ Европска унија понашала се као „светски играч“.

Посебно велики изазов представљало је спољно деловање Европске уније. Као економска унија (Европска економска заједница), она је представљала праву алтернативу постојећим војно-политичким блоковима својом мирнодопском и развојном стратегијом сарадње са тзв. трећим светом. Као политичка унија (Европска унија), она је била обавезна да изгради своју самосталну стратегију деловања у промењеном свету и да одржи претходно стечени углед чиниоца светског мира и општег развоја. То јој није пошло за руком из простог разлога што није успела нити да изгради самосталну стратегију међународног деловања нити да развије одговарајуће механизме деловања.

Уместо свега тога, Унија је постајала вољни или невољни пратилац геополитичке стратегије Сједињених Америчких Држава и НАТО савеза. Свој „идентитет на међународној сцени“, као гласи општи циљ њене заједничке спољне и безбедносне

политике, Унија није потврдила. Напротив, у светским пословима постала је позната само као део „западне светске политике" и то њен периферни део.

Други проблем: Европска унија је стала са ширењем

За нашу основну тему најзначајније су последице ових мена европских интеграција по деловање ЕУ у европским релацијама. Њено масивно проширење на исток Европе (2004-2007) представља лабудову песму њеног свеевропског значаја. То проширење било је сувише обимно и сувише брзо да би се дало претпоставити како је оно извршено по узору на претходна проширења. Овога пута проширење се није руководило класичним критеријумима интеграције, па ни критеријумима посебно припремљеним за бивше социјалистичке земље, већ је добрим делом било предодређено геополитичким разлозима.

Бар пет од десет бивших социјалистичких земаља није испуњавало познате интеграционе захтеве у моменту када су отворени преговори о приступању са њима (2000. године; Словачка, Летонија, Литванија, Румунија и Бугарска). Њихов експресан пријем у Унију (2004. и 2007. године) сведочи о већ промењеној политици проширења где неписани геополитички услови играју важнију улогу од оних писаних. Тест-питање за ово гласи: да ли би било која од ових земаља била примљена у Унију да претходно није постала чланица НАТО?

Да је ЕУ до последњег проширења изградила своју самосталну спољнополитичку и безбедносну стратегију, на шта се обавезала почетком деведесетих, овакво проширење, иако економски неоправдано, можда би имало неки други унутрашњи циљ и смисао. Проблем је у томе што се тако нешто није догодило и што је, последично, ово проширење било производ већ интегрисане Уније у „западни" систем безбедности. Али, овим по свему геополитичким чином Унија је, као што је већ речено, запечатилa свој паневропски пројекат. Од тада, она је своју стратегију ширења ставила ад ацта, иако није променила своју политику проширења (о овоме касније). Суочена са великим унутрашњим отпорима даљег ширења, а потом и економском и институционалном кризом, ЕУ је приморана на стратешко одступање од свог даљег увећања. Тако се догодило да негдашњи паневропски пројекат данас заступају још само САД и НАТО.

Да је Европска унија доследно извела консеквенце последњег проширења на своју политику на западном Балкану, она би морала знатно да измени политику намењену

овом простору (тзв. процес стабилизације и придруживања) коју је формулисала и покренула још 1999. године. У најмању руку, морала би изгледе приступања ових земаља Унији да стави у реалније оквире, много реалније од оних из Солунске агенде (2003) када се још могло мислити да класични услови интеграције играју пресудну улогу у овом процесу.

Тако нешто било је неопходно не само због неког општег фер-реалног приступа, него и због трошкова са којима је земља - потенцијални кандидат или кандидат - суочена на првобитном и средњем нивоу придруживања. Наиме, у ранијим фазама придруживања свеколики трошкови земље претендента знатно су већи од оних у каснијим фазама када Унија различитим потпорама олакшава држави кандидату подношење транзиционих тешкоћа. Без реалне перспективе пријема, рок великих оптерећења на државу и друштво се продужава а да прави циљ свеколиког одрицања није на видику.

Трећи проблем: како се европска идеја претвара у идеолошку фикцију

Зашто Унија своју политику проширења не прилагођава реалности, последица је управо промене о којој је било речи. Њена политика проширења није више наставак њене унутрашње интеграције „у ширину“, већ је она пре свега део њене мање-више неаутентичне спољне и безбедносне политике. У том смислу, политика проширења не делује по ранијој логици (унутрашње) интеграције, већ добија другу улогу: она постаје снажно средство држања под својом контролом унутрашњих прилика у земљама потенцијалних кандидата (то је статус који данас има Србија) и кандидата. Од пет земаља западног Балкана, Србија је земља у којој се ова новија политика Уније највише испољава.

Када политичке елите земаља о којима је овде реч беспоговорно прихвате овакво стратешко деловање Европске уније, њихов најпречи задатак је да развију идеолошко-пропагандни механизам поменут на почетку овог чланка. У Србији је то нарочито случај.

Претварање једне стратешке оријентације земље у транзицији у преовлађујућу

идеолошку фикцију може се парадигматично пратити управо у Србији. Разуме се, ово кретање треба следити у стварним збивањима а не у идеји („европског пута Србије“) која је стајала на почетку процеса. За десет година европских интеграција Србије идеја и стварност су се до те мере разишле да је постало неопходно или преобликовати идеју, рецимо кроз модификацију стратегије, или од идеје направити јавно обавезујућу догму преко механизма идеолошко-пропагандног деловања.

У Србији је политички победила друга стратегија. Али, њен успех не може се приписати само умешности домаће политичке класе која води овај процес. Он је производ синхроног деловања „бриселских актера“ и домаћих учесника. Наиме, свеколики утицај ЕУ на унутрашње опште прилике у Србији не би био могућ без доброг пријема тог утицаја у политичкој класи Србије. Али, ни унутрашње вођство и управљање основним идеолошким процесом у земљи не би били успешни без одлучујуће подршке и потпоре од стране за то задужених бриселских функционера и службеника.

Потреба ове политичке симбиозе на релацији Београд-Брисел произилази из просте чињенице да је Србија све већи губитник у процесима европске интеграције. Ево неколико основних показатеља:

- Србија се у име своје европске будућности мора одрећи Косова и Метохије, самим тим и начела о суверености и територијалном интегритету, као и одговарајућих гаранција које јој тим поводом дају међународно право (Резолуција Савета безбедности УН бр. 1244) и унутрашње право (њен Устав);

- Србија се зарад истог циља мора одрећи своје војне неутралности и приступити НАТО савезу, најпре посредно, преко безбедносних структура и акција ЕУ, а потом непосредно и потпуно;

- Србија је дужна да помогне централистичкој интеграцији Републике Српске у БиХ под изговором да тиме позитивно делује у правцу интеграције целог региона у ЕУ;

- Србија мора да призна изворну и највећу кривицу за ратове вођене на простору бивше Југославије током деведесетих година;

- Србија мора да прихвати неуставни статут АП Војводине којим се ствара квазифедерална структура државе; у складу са тим, у институцијама ЕУ се изражава пожељност њене даље државно-територијалне фрагментације;

- Србија је дужна да изврши потпуну либерализације спољне трговине са ЕУ без било какве реалне перспективе чланства, па самим тим и без одговарајуће материјалне надокнаде;

- Србија је изложена свакојаким захтевима институција, различитих актера, чак и појединаца из ЕУ, усмерених на убрзану и неселективну промену њеног јавног живота, образаца понашања и моралних норми.

Овакви територијални, политички, материјални и морални губици за Србију (или било коју земљу која би била суочена са њима) не могу се ничим надокнадити. Оно што ЕУ стално чини а званична Србија радо прихвата јесте фиктивна надокнада тих губитака путем обећањем пријема Србије у ЕУ. Наиме, оно што и Брисел и Београд сматрају премијом, а то је пуноправно чланство у ЕУ, крајње је неизводљиво. То остаје само пуко обећање. А оно што је реално изводљиво, прелазак бројних етапа до имагинарног циља, представља све дужи низ исцепканих процеса, који су и сами подвргнути бројним неписаним ад хоц условљавањима. Како је једна инострана ауторка сликовито рекла, на делу је политика сецкане шаргарепе.

У оваквим приликама домаћој политичкој класи преостаје само појачање проевропске реторике у јавном говору као идеолошка компензација за другачију стварност. Као по негдашњем обрасцу владајуће политичке идеологије, за који смо мислили да је остао у прошлости, сви реални проблеми решавају се у иреалној стварности, овога пута - свеевропској стварности Србије. Питање Косова и Метохије дефинитивно ће се решити под заједничким европским кровом; чланство у Унији ће бити онај најзад пронађени оквир за мир (помирење) и сарадњу у региону, за опште уживање безбедности и благостања, за једнакост шанси и општу слободу.

Што је оваква перспектива решавања домаћих неприлика мање реална, проевропска пропаганда у Србији постаје све више заглушујућа. Као да је основни циљ да се становништво врати у стање малолетности и невиног веровања у светлу будућност. Што

је најгоре, Србију непрекидно походе европски сведоци њене светле будућности, који додуше долазе из европске садашњости али са циљем да опосле своје обавезе. Они треба да потврде „европски пут Србије“ уз обавезно упозорење да све зависи од ње саме: и признавање Косова и пуна сарадња са Хашким трибуналом и прихватање опште историјске кривице и сузбијање неевропског јавног понашања и много шта друго. Домаћим учесницима овог јединственог процеса преостаје задатак да ове реалности обмотају плавом заставом са жутим звездицама и јавност убеде у магијско дејство овог подухвата.

А, како се овакав јавни дискурс све више развија, све више се уочава и његова нужна последица. За оне који се противе овако нормалним, људским и саморазумљивим циљевима (и дакако, вредностима) неће бити ни мира, ни безбедности и благостања, ни једнакости шанси, а богами ни слободе. То је неизбежна стварност европске идеје када се она као по неком историјском шаблону претвори у догму.

Изворник текста: Књижевни лист (штампано издање)